

Ettore Malnati***Antonio Santin, un vescovo tra profezia e tradizione 1938-1975,***
Trst, 2003.

Djelo *Antonio Santin, un vescovo tra profezia e tradizione 1938-1975* (*Antonio Santin, biskup između proročanstva i naslijeđa 1938.-1975.*) autobiografska je, povijesno i politički važna knjiga koja donosi životopis biskupa Antonija Santina. Uz naglasak na njegovoj dugovječnoj službi, knjiga donosi podatke o njemu od njegova rođenja u Rovinju, preko školovanja, pastoralne službe u Istri, imenovanja riječkim biskupom i sudjelovanja u radu Drugoga vatikanskog sabora te djelovanja kao tršćanskoga nadbiskupa pa sve do smrti. Činjenice o njegovu životu promatrane su u kontekstu tadašnjih političkih, vjerskih i socijalnih zbivanja. Već naslov knjige vrlo jasno ocrtava njezinu tematiku i problematiku. Radi se o burnome povijesnom razdoblju za Crkvu, za vjernika, za ondašnju Rijeku, Istru i okolicu koji su tada bili zaposjednuti i pod talijanskom vlašću. Santinovu biografiju u ovome slučaju ne iznosi nam neutralan sudionik tih zbivanja koji je samo upoznat s tadašnjom situacijom, već to čini Ettore Malnati, svećenik i biskupov posljednji tajnik, koji ga je vrlo dobro osobno poznao i zajedno s njime proživljavao neka opisana zbivanja. Knjiga, na neki način, započinje kronološki neuobičajeno, odnosno od posljednjih dana života nadbiskupa Santina i od njegove smrti godine 1981., dakle od razdoblja koje je pisac najbolje poznao, te se onda retrospektivno vraća u dijelove povijesti u kojima pisac nije bio izravnim sudionikom onoga što se zbivalo uz biskupa. Malnati je bio dobro upućen i u razdoblje koje nije proveo uz Santina i "opskrbljen" je svim potrebnim činjenicama koje čitatelju olakšavaju razumijevanje toga dijela povijesti i u sklopu njega razumijevanje monsinjorova života. Radi se, naime, o razdoblju u kojemu je i Malnati intenzivno živio i djelovao. On je očito dobro poznao biskupa i situaciju tadašnjega vremena, no upravo činjenica da je u jednome razdoblju bio biskupova "desna ruka", navodi nas na to da pomišljamo i na mogućnost kako je opis zbivanja i subjektivno obojen, što znači da poneke iznesene sadržaje treba podvrgnuti kritičkoj prosudbi.

Knjiga je podijeljena na šesnaest poglavlja. U prvome poglavlju pratimo biskupove posljednje trenutke života i njegovu smrt. Odmah u drugome poglavlju doznajemo podatke o razdoblju njegova školovanja te o njegovu imenovanju riječkim biskupom. Riječkim je biskupom mons. Santin imenovan papinskom pečatnicom od 10. kolovoza 1933. Rijeka je tada samo grad uz desnu stranu Rječine, u okviru je Kraljevine Italije i smještena je uz samu državnu granicu s Kraljevinom SHS. U Rijeci je za vrijeme Santinova biskupovanja prošireno sjemenište. On dovršava podizanje i posvećuje zavjetnu crkvu na Kozali, te reorganizira Institut sestara Presvetoga Srca. Nadalje, u trećemu poglavlju govori se o Drugome svjetskom ratu na ovim područjima te o poslijeratnim novonastalim zonama "A" i "B" u Istri. Većina poglavlja ove knjige isprepletena je ratnim zbivanjima i položajem Crkve u tim zbivanjima. Tu saznajemo primjerice, kako je Santin nastojao pomoći svim ugroženim etničkim skupinama.

Posebno se ističe njegovo pomaganje riječkim Židovima. Jedno cijelo poglavlje posvećeno je biskupovu sudjelovanju na Drugome vatikanskom saboru. Posljednje poglavlje opisuje veliku zauzetost biskupa Santina oko ostvarenja dijaloga s ostalim vjerničkim skupinama. Ono govori o njegovu zalaganju za ekumenizam i međureligijski dijalog.

Iz knjige međutim ne saznajemo jednu "pojednost", koja je od kapitalnoga povijesnoga odnosno nacionalno-političkoga značenja, a ta je da je Santin izraziti talijanski nacionalist. Vjekoslav Štefanić, naime piše kako je u vrijeme biskupovanja mons. Santina došlo do pojačanoga protjerivanja hrvatskih svećenika, uglavnom popova glagoljaša, iz Rijeke i Riječke biskupije.¹ Iz knjige ne saznajemo ni da je Santin na području svoje Riječke biskupije zabranio uporabu hrvatskoga jezika u bogoslužju, u propovijedima, pri blagoslovima, na sprovodima te čak i u ispovijedi, da je riječkim kanonicima imenovao isključivo Talijane i sl. U knjizi nema podatka ni o tome da je primio dva ordena od stvarnoga vođe fašističke Kraljevine Italije B. Mussolinija za svoju djelatnost. I biskup mons. dr. sc. Mile Bogović, inače crkveni povjesničar, pisao je u svojim radovima o biskupu Santinu prikazujući njega i vrijeme njegova biskupovanja u Rijeci u svoj svojoj političkoj i inoj složenosti². I Bogovićeve spoznaje ponešto odudaraju od Malnatijevih. Kao crkveni službenik Santin je morao biti poslušan crkvenome vodstvu, a ono je pak, zbog sukoba s fašistima i zaštite svojih interesa, poglavito zbog zaštite prava na neometano djelovanje kroz "Katoličku akciju", moralo činiti i neke ustupke. I postavljanje mons. Santina za riječkoga biskupa mogla bi biti stanovita koncesija Vatikana fašističkoj vladi. Iz knjige također ne saznajemo da je Santin do imenovanja riječkim biskupom bio kapelanom fašističkih organizacija "Piccole Italiane" i "Giovani Italiani".

Biskup Antonio Santin živio je u vremenu kada je zaista bilo teško biti neopredijeljen, ali, ipak, i tada se znalo tko podnosi nepravdu, tko je nanosi, a tko više ili manje uspješno pokušava pomoći da nepravda ne bude učinjena. Saznajemo da je biskup znao za protjerivanja i ostale nepravde koje su se tada nanosile Hrvatima (pa protjerani su bili iz te biskupije i gotovo svi hrvatski svećenici – to je zasigurno znao), ali iz knjige, na žalost, ne saznajemo što je i koliko poduzeo da ih umanji. U biskupovo vrijeme, odnosno nakon godine 1944., isto je tako na desetine tisuća prisilnih "esula" Talijana odlazilo s toga istoga prostora talijanskoga fašizma zbog političkih pritisaka. Uz njih i među njima istovremeno te su prostore napuštale i desetine tisuća Hrvata i Slovenaca, koji su zbog istih pritisaka s istočne obale Jadrana odlazili u Italiju. Vjerojatno je i tada, kao i koju godinu prije toga, bilo teško otvoreno se založiti za

1. Vjekoslav ŠTEFANIĆ, *Glagoljica u Rijeci*. Zagreb, 1954., str. 417.

2. Djela Mile BOGOVIĆA u kojima se prikazuje političko i crkveno stanje u Rijeci u vrijeme Santinova biskupovanja su sljedeća: *Rijeka kao crkveno središte*, "Zbornik Sveti Vid", (I.), Rijeka, 1995., str. 51-56; *Crkva u Rijeci 1945. godine*, "Riječki teološki časopis", br. 1., Rijeka, 1996., str. 159-164; *Sjemenište i teologija u povijesti naše mjesne crkve*, "Riječki teološki časopis", br. 1., Rijeka, 1997., str. 216-224; *Problemi oko nastajanja Riječke biskupije*, "Zbornik Sveti Vid", III., Rijeka, 1998., str. 69-87.

potlačene i slabije. I literatura o tim vremenima na koju nailazimo često nas zbunjuje jer je ponekad i protuslovna, a takva je i kad govori o političkome dijelu života mons. Santina. Iste su crkvene ličnosti u jednih (u talijanskoj literaturi) prikazivane poput svetaca (što možemo vidjeti i u ovoj knjizi), dok su u drugih (u pristaša staljinističke i komunističke opcije) sve njihove i najmanje pogrješke uvećavane i promatrane "pod povećalom". Iako je, dakle, riječ o knjizi koja donosi podatke iznimno važne za riječki kraj, a zbog povijesnih okolnosti što ih opisuje i za područja izvan Riječke biskupije i Tršćanske nadbiskupije, završavajući s čitanjem, pitamo se: je li cilj uistinu postignut? Jesu li sve komponente života i djela mons. Antonija Santina, riječkoga biskupa i tršćanskoga nadbiskupa, rođenoga Istranina iz Rovinja, zaista zastupljene u ovoj biografiji? Odgovor na to pitanje neka ostane za jedan mogući opširniji prikaz.

Kristina PLEŠA, prof.